

Social Work & Education

©SW&E, 2017

Victoria Bagrij,

*Ph.D., Associate professor,
Department of Social Work and Social
Education,
Khmelnytskyi National University*

Вікторія Багрій,

*кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри соціальної роботи і соціальної
педагогіки
Хмельницького національного
університету*

*Khmelnytskyi Ukraine
м. Хмельницький, Україна
vichag@ukr.net*

Received: May 09, 2017

1st Revision: May 29, 2017

Accepted: June 12, 2017

ORCID iD 0000-0002-4039-3326

Bagrij, V. (2017). Pedagogical (professional) practical training in designing student's individual educational path, *Social Work and Education*, Vol.3, No. 2., pp. 93-102

ПЕДАГОГІЧНА (ФАХОВА) ПРАКТИКА У ПРОЕКТУВАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ОСВІТНОЇ ТРАЄКТОРІЇ СТУДЕНТА

АНОТАЦІЯ. Стаття присвячена питанням проектування індивідуальної освітньої траєкторії студента під час проходження педагогічної (фахової) практики. Визначено сутність такого проектування, з'ясовано його умови ефективності в контексті організаційно-педагогічного забезпечення практичної підготовки майбутніх соціальних працівників/педагогів.

Ключові слова: педагогічна практика, проектування індивідуальної освітньої траєкторії студента, практична підготовка майбутнього соціального працівника/педагога.

Вступ

Існуючі суперечності між необхідністю індивідуалізації професійної педагогічної підготовки в системі вищої освіти та недостатньою розробкою шляхів реалізації процесу у Хмельницькому національному університеті; недостатність та суттєвість орієнтованості процесу практичної підготовки на її розв'язання; існування проблем формування індивідуальної освітньої траєкторій практиканта значно употужнюють актуальність розв'язування проблеми яка нами досліджується.

Індивідуалізація практичної підготовки студента на сьогодні має вагомe значення для підготовки майбутнього фахівці соціальної сфери, а саме його професійно-особистісний саморозвиток. Саморозвиток передбачає, що зміни в особистісній сфері детерміновані не ззовні, а відбуваються під цілеспрямованим впливом особистості на себе. При цьому головним механізмом є розв'язання суперечностей, рішення особистістю постійно ускладнюються творчими завданнями. Зміст професійно-особистісного саморозвитку включає самосвідомість, самооцінку, організацію, самоврядування, що набувається в індивідуалізації практичного навчання.

Виникає суперечність між потребою майбутнього фахівця в розвитку індивідуалізації під час навчання та відсутністю механізму його реалізації. Це дозволяє сформулювати проблему, яка полягає в необхідності наукового обґрунтування і практичної реалізації можливостей розвитку індивідуальної освітньої траєкторії, самостійності та саморозвитку майбутніх фахівці під час професійного навчання.

Дослідження проблеми індивідуалізації навчання в навчальних закладах різного типу і рівня тривають давно. Але питання впровадження в них індивідуальних освітніх траєкторій залишається на нашу думку недостатньо розкритим.

Сучасні умови життєдіяльності вимагають від людини нових форм мислення, поведінки і співпраці, відповідальності за власні дії. За цих умов освіта, особливо вища, стає головним чинником соціального й економічного прогресу, де найвищою цінністю суспільства визнається людина, здатна до пошуку і освоєнню нових знань, прийняттю нестандартних і відповідальних рішень в усіх сферах життєдіяльності. Особливо ця проблема розкривається під час підготовки майбутніх соціальних працівників/педагогів, оскільки підвищуються вимоги до його професійної компетентності.

Сьогодні якість професійної підготовки майбутніх соціальних працівників/педагогів як у Хмельницькому національному університеті, так і вищих навчальних закладах України зорієнтована на європейський вимір, де визначальними є готовність до індивідуалізації програм, самовдосконалення й саморозвитку, вміння здобувати знання й продуктивно використовувати їх у професійній діяльності. З огляду на це, викладачам (керівникам практик від ВНЗ) та керівникам від бази практик необхідно не лише сформувати у студентів певний рівень фахових знань і вмінь, а й виробити в них здатність оцінювати ситуацію, здібності оцінювати свої надбання, пошуку інформації, її опрацювання й

застосування, розвинути особистісні якості, посилити мотивацію до проходження фахової практики й ціннісних орієнтацій професійної діяльності.

В останні роки значне місце в дослідженнях посідає проблема індивідуалізації навчального процесу, розробки і реалізації у підготовці студентів індивідуальних освітніх траєкторій. Різні праці цього процесу розглянуто в становлення індивідуальної освітньої траєкторії (А. Бударний, А. Воронцов, Л. Глазкіна, Т. Ковальова, М. Махмутов, Н. Суртаєва О. Тубельський, А. Хуторський та інші).

Водночас, теоретичні і методичні питання професійної підготовки майбутніх соціальних працівників/педагогів за індивідуальними освітніми траєкторіями тільки починають привертати увагу науковців.

Модернізація сучасного освітнього процесу припускає «студентоцентровану» спрямованість, що означає самостійність, комфортність і індивідуалізацію програм, збільшення ступенів свободи тих, хто навчається, відносно вибору ними різних індивідуалізованих освітніх траєкторій. У свою чергу поняття «індивідуальна освітня траєкторія» примушує переглядати підходи до відбору змісту освіти і технологій навчання.

Поняття «індивідуальна освітня траєкторія» - складне загальне поняття у діяльності студентів -практикантів. Разом з тим можливе ствердження впливу педагогічної (фахової) практики на професійно-особистісний саморозвиток студентів.

В процесі розвитку індивідуальності професійний саморозвиток майбутнього фахівця передбачає розвиток мотивів і потреб у самовдосконаленні, дозволяє оцінювати дії, вчинки, поведінку, робити вибір, приймати рішення. Серед значущих показників саморозвитку майбутнього фахівця виділяють їх активну, творчу позицію, здатність до самомотивації, самоорганізації та самоконтролю (Решетова З.О.,1997, с.10). Саморозвиток розглядається з позицій цілеспрямованого самовдосконалення, самопроекування (Пехота О.М.,1997, с.131).

На думку А. Хуторського, індивідуальна освітня траєкторія розглядається через персональний шлях реалізації особистісного потенціалу кожного учня в освіті. Під особистісним потенціалом учня тут розуміється сукупність його організаційно діяльнісних, пізнавальних, творчих і інших здібностей. Процес виявлення, реалізації і розвитку цих здібностей учнів відбувається в ході їх освітнього руху по індивідуальних траєкторіях (Хуторський А.В., 2001, с.58).

Л. Глазкіна стверджує, що освітня траєкторія студента в умовах педагогічної практики є неповторною послідовністю руху в напрямку професійно-особистісного розвитку через засвоєння професійних компетенцій (Глазкіна Л.В., 2005, с. 23).

Н. Суртаєва трактує індивідуальні освітні траєкторії як певну послідовність елементів навчальної діяльності кожного учня по реалізації власних освітніх цілей, що відповідає їх здібностям, можливостям, мотивації, інтересам, здійснювану при координуючій, організуючій, консультуючій діяльності педагога у взаємодії з батьками (Суртаєва Н.М. 1974, с.6)

Метою статті є визначення шляхів індивідуалізації практичної підготовки майбутніх соціальних працівників/педагогів.

Основна частина

Індивідуальна освітня траєкторія є цілеспрямованою освітньою програмою, що забезпечує студентів позиції суб'єкта вибору, розробки, реалізації освітнього стандарту при здійсненні викладачем педагогічної підтримки, самовизначення і самореалізації. Необхідність розгляду процесу побудови індивідуальної освітньої траєкторії студента, що спирається на ці ідеї, пов'язана з тим, що вони створюють умови для самовираження особистості під час проходження практики.

Індивідуальна освітня траєкторія - це персональний шлях реалізації особистісного потенціалу кожного студента в освіті. Під особистісним потенціалом студента тут розуміється сукупність його здібностей: пізнавальних, творчих, комунікативних. Процес виявлення, реалізації і розвитку цих здібностей студентів відбувається в ході освітнього руху студентів по індивідуальних траєкторіях. Будь-який студент здатний знайти, створити або запропонувати свій варіант рішення будь-якої задачі, що відноситься до власного навчання. Студент зможе просуватися по індивідуальній траєкторії у тому випадку, якщо йому будуть надані наступні можливості: вибирати оптимальні форми і темпи навчання; застосовувати ті способи навчання, які найбільш відповідають його індивідуальним особливостям; рефлексивно усвідомлювати отримані результати, здійснювати оцінку і коригування своїй діяльності.

Результати руху по освітній траєкторії можна перевіряти, орієнтуючись на створений студентами продукт; отримані знання, які реалізуються в уміннях оперувати ними в стандартній або творчій ситуації, відмічаючи формування різного виду умінь – розумових, комунікативних, пізнавальних і так далі. Крім того, потрібний постійний зворотний зв'язок, що дозволяє не лише коригувати рух студента по траєкторіях (а іноді і саму траєкторію), але і оцінювати його просування. Сам студент вибирає або разом з керівниками практики обмірковує засоби, види діяльності, форми контролю, тобто програмує свою освітню діяльність.

Однією з форм оцінки своєї діяльності під час проходження практики є підведення підсумків кожного тижня, заповнюючи бланк який містить наступні питання:

1. Види діяльності, заплановані для виконання цього тижня.
2. Що я дізнався/лася цього тижня про себе як про соціального працівника, і якими є мої емоційні реакції на роботу, яку я тепер виконую?
3. Який вид діяльності, завдання чи емоційна реакція найбільше здивували мене цього тижня?
4. Що б я зробив /ла інакше, якби виконував /ла знову завдання в агенції?
5. Якими видами діяльності, вивченими цього тижня, я найбільш пишаюся?
6. Яку теорію я міг/могла б пов'язати з практикою цього тижня?
7. Що я планую зробити наступного тижня?

8. Особливі моменти саморозуміння, розвитку проблеми, якими б Ви хотіли поділитися.

Також містить додаткові робочі записи та відгук керівника від баз практики та оцінка за проходження практики.

Таким чином, студенти-практиканти мають можливість описувати та порівнювати свої знання і навички, що дає можливість самовдосконалюватися та самовизначатися.

Навички, в яких вдалося вправлятися і формувати студентам впродовж навчального року, під час проходження попередніх видів практикумів повинні трансформуватися, разом із набутими знаннями і досвідом, у відповідні вміння. Для цього створюють сприятливі умови, які забезпечують неперервність процесу практичної підготовки майбутніх соціальних працівників на базах практики. Зокрема після завершення педагогічної(фахової) практики студенти повинні закріпити вміння та навички:

Навички, необхідні для початку надання соціальних послуг:

— звертання до клієнта з метою аналізу і роз'яснення ролей соціального працівника та обмежень, що існують в його роботі;

— коректне обговорення з клієнтом шляхів спілкування, умов співпраці;

— допомога клієнту почуватися зручно під час зустрічі, в який би момент вона не закінчилась. Для цього потрібно:

о відповідно підготуватись до зустрічі;

о створити сприятливу атмосферу;

о чітко формулювати межі конфіденційності;

о уважно ставитись до потреб клієнта щодо спілкування, дотримання таємниці (нерозголошення) отриманої інформації тощо.

Навички оцінювання:

— залучення клієнта до розповіді про "його історію" та формулювання сподівань;

— з'ясування теперішньої та минулої ситуації клієнта для кращого «уміння його потреб, зокрема з'ясування намагань клієнта в минулому щодо покращання ситуації;

— з'ясування разом з клієнтом внутрішніх та зовнішніх ресурсів, які були минулому і наявні тепер;

— зосередження на сильних рисах клієнта;

— підсумовування того, що розповів клієнт.

Навички, необхідні для встановлення цілей:

— допомога клієнту у формулюванні очікувань щодо бажаного результату співпраці із соціальним працівником;

— допомога клієнту в перерахуванні бажаних результатів, які можна досягти зміною поведінки за короткий термін;

— допомога клієнтові в складанні переліку віддалених та близьких цілей;

— допомога клієнтові у визначенні першого ймовірного кроку в напрямку досягнення близької цілі, далекої мети;

— допомога клієнту у визначенні та складанні переліку інших потрібних ресурсів для виконання першого кроку;

— допомога клієнтові у виявленні будь-якої перешкоди на шляху досягнення цілей;

— допомога клієнтові у пошуку можливих шляхів подолання перешкод;

— допомога клієнтові зважитись на перший крок у напрямку досягнення цілей та продовженні роботи щодо оцінювання ефективності стратегій, використаних соціальним працівником, клієнтом та іншими помічниками;

— спостереження та контроль результатів скерування разом з клієнтом та джерелом скерування відповідно до обставин.

Координація роботи:

— працювати з клієнтом щодо визначення найефективнішої послуги;

— працювати над створенням команди підтримки разом із клієнтом та з дозволу клієнта;

— працювати з командою клієнта для створення мережі, якою клієнт зможе користуватись з меншим залученням до цього соціального працівника та соціальних послуг. Наприклад, наснаження;

— балансувати своє залучення до роботи з клієнтом так, щоб потреби клієнта були задоволені в межах ролі соціального працівника, не перевантажуючи соціального працівника.

Для підтримки зв'язку з іншими агентствами та соціальними працівниками потрібно (навички, необхідні для проведення скерування в інші агентства чи до інших соціальних працівників):

— відкрито та легко підтримувати контакти з іншими агентствами, якщо це необхідно для окремих клієнтів чи для громади загалом (в межах обмежень, що накладаються правилами конфіденційності);

— активно створювати громадську мережу чи ресурсну команду, що найкраще слугуватиме громаді (в межах обмежень, що накладаються посадовими обов'язками та агентством, в якому студент проходить практику);

— професійно проводити соціальну роботу у будь-якій ситуації (демонструвати відповідну поведінку, бажання перейняти на себе ініціативу, якщо це необхідно, бажання бути "тим, хто працює" під час виконання завдань).

Навички, необхідні для проведення роботи з захисту клієнта:

— допомога клієнтові у самостійному визначенні його потреб;

— допомога клієнтові у визначенні інших джерел допомоги;

— виконання ролі посередника для клієнта (за необхідності);

— допомога клієнту в безпосередній роботі з іншими ресурсами для досягнення його потреб;

— допомога клієнтові у виборі потрібного ресурсу та його залучення в допомогу.

Навички, необхідні для професійного втручання в кризову ситуацію:

— визначати ситуації, коли клієнт перебуває в кризі і не може звернутися до внутрішніх чи зовнішніх ресурсів;

— встановлювати короткострокові, конкретні цілі разом з клієнтом, який перебуває в кризовій ситуації;

— допомога клієнтові у визначенні рівня небезпеки для самого себе та для оточуючих;

— спільна робота із клієнтом для зменшення навантаження на нього і прискорення процесу його виходу із кризової ситуації;

— робота з клієнтом для зменшення рівня його стурбованості. Це може передбачати оцінку медичної, фінансової, житлової допомоги, а також допомоги з догляду за дітьми та в питаннях вживання наркотиків, алкоголю.

Навички роботи в команді. За можливості, студент четвертого року навчання матиме шанс працювати з іншими в групі, що надає терапевтичні послуги, або в групі, в якій працюють в напрямку досягнення соціальної зміни, що передбачає:

— визначати з клієнтами та працівниками агентства потребу роботи в групі;
— допомогу членам групи встановити індивідуальні чи групові цілі;
— допомогу членам групи встановити та дотримуватись безпечних правил спілкування;

— знання етапів роботи групи;
— безпечний супровід групи впродовж усіх етапів роботи;
— вирішення проблем групи та окремих людей для активізації їхньої часті у групі;

— допомогу членам групи у завершенні роботи;
— допомогу членам групи оцінити індивідуальний та груповий успіх та генерацію ідей для майбутньої роботи!

Навички ведення документації (додатково до навичок, здобутих у минулому році):

— належне документальне оформлення матеріалів зустрічі з окремими клієнтами та групами клієнтів, згідно з правовими нормами, практикою агенції та практикою соціальної роботи;

— вчасно і ретельно завершувати складання документів.

Навички оцінювання:

— встановлювати чіткі особисті конкретні цілі, які можливо виміряти;
— допомагати окремим клієнтам та групам клієнтів встановлювати чіткі цілі;
— проводити оцінювання досягнень та встановлювати розумні цілі на теперішній час.

Навички роботи в команді:

- здатний працювати як член команди працівників агентства;
- здатний співпрацювати з клієнтом та іншими спеціалістами для досягнення цілей клієнта;
- здатний з повагою до інших членів команди перейняти на себе роль лідера;
- здатний працювати, не чекаючи за це подяки, як член групи, якщо це буде необхідно.

Самоусвідомлення та самоконтроль:

- саморозкривається відповідно;
- усвідомлює вплив свого стилю спілкування на інших;
- здатний пристосувати свій власний стиль так, щоб допомогти клієнту та іншим людям у роботі;

• здатний сприймати та реагувати на зауваження стосовно свого особистого представлення та взаємодії з іншими.

Професійна поведінка:

- приходять на роботу вчасно, проводить на роботі відповідну кількість часу;
- одягається відповідно з нормами агентства;
- користується професійною мовою;
- ставиться до інших і до самого себе з повагою, враховуючи особисті та культурні, релігійні відмінності у поведінці людей.

Інноваційні технології індивідуалізації повинні сприяти розвитку студента як особистості, формувати у нього потреби у самоосвіті та самовизначенні у навчальних та життєвих ситуаціях з усвідомленням особистої відповідальності. Знання, уміння і навички у цьому випадку розглядаються не як мета, а як засіб розвитку особистості, яка навчається. Характер навчального процесу відображається у співпраці.

Наші дослідження показали, що суб'єктивним результатом розвитку індивідуальної траєкторії є мотивація регулярної цілеспрямованої роботи з освоєння професії; формування професійного самовизначення; потреба самостійного прийняття рішень; розвиток професійного мислення; формування здатності до самоактуалізації та самокерування.

Майбутній фахівець, завершуючи навчання, повинен володіти високим рівнем усвідомлення себе як суб'єкта діяльності, здатного самостійно проявляти творчу активність у сфері своєї майбутньої професії, а також в інших галузях соціального, суспільного життя, прагнути до самоактуалізації, саморозвитку, самовдосконалення в особистісному та професійному відношенні.

Під час самостійної роботи формуються навички самоконтролю і самооцінки. Можна поєднувати самооцінку, взаємооцінку та пропонувати студентам проектувати свою майбутню оцінку. Ми пропонуємо починати з взаємоперевірки і підводити студентів до оцінювання своєї роботи відповідно до запропонованого керівником зразка і критеріїв оцінок. Важливо, щоб оцінка була вмотивованою. Вони мають важливе значення для майбутнього професіонала – це його самостійність, відповідальність, уміння визначити напрямок подальшого розвитку. На нашу думку, сучасне розуміння самостійності означає для студента свободу пошуку вірного знання, відповіді на питання, рішення; вибору відповіді, рішення, а також творчості в конструюванні нового знання. На основі розуміння цінності суб'єктивної позиції студента в навчанні викладачами були створені умови для прояву кожним студентом самостійності. Так, на заняттях самопідготовки, за помилки, допущені студентами в процесі самостійного пошуку, вибору або спроби конструювання нового знання, не знижується оцінка і не ставляться погані відмітки, якщо, хай і помилкове, судження відстоюється за допомогою аргументів, логіки, почуттів та ін. Це не лише дозволяє розвинути самостійність студентів, але і здійснити диференційований підхід в навчанні, тобто дає змогу студенту навчатися за своєю індивідуальною траєкторією.

Висновки та перспективи подальших досліджень

Розвиток індивідуальної освітньої траєкторії у процесі професійного навчання пов'язаний з особливостями взаємозв'язку саморозвитку та творчої діяльності, взаємодії керівників і студента у процесі практичної підготовки майбутніх фахівців.

До оптимізації творчої ініціативи студентів, розвитку їх самоцілепокладання, самопланування, самоорганізації, самоконтролю і самокорекції, тобто формуванню ключових компетентностей призводить до проектування індивідуальної освітньої траєкторії. Керівники практик не стільки передають студентам змістовність тих або інших знань, умінь, скільки вчать їх придбавати ці знання самостійно, вчать студентів користуватися отриманими знаннями для вирішення нових пізнавальних і практичних задач.

Навчання студентів за індивідуальними освітніми траєкторіями це інвестиції в майбутнє. Справжній результат такого досвіду позначиться під час виконання професійної діяльності, здобуття подальшої професійної освіти під час проходження практик, коли знадобиться висока міра відповідальності, самостійності, комунікативної і професійної культури.

Ми погоджуємось з однією із головних вимог освіти ХХІ ст., що ефективність будь-якого навчального процесу, вважаючи максимально результативним саморозвитком майбутніх соціальних працівників/педагогів може бути тільки за умов врахування його індивідуальних запитів, індивідуальних потреб, можливості вільного і самостійного проектування власної індивідуальної траєкторії.

Література

Глазкина Л. В. Реализация индивидуальных образовательных траекторий студентами педагогического колледжа в процессе педагогической практики : диссертация ... кандидата педагогических наук : 13.00.08. / Людмила Валентиновна Глазкина. – Ростов-на-Дону, 2005. – 174 с.

Пехота Е. Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя: Монография / Е. Н. Пехота // Под общ. ред. И. А. Зязюна. – К.: Вища школа, 1997. – 274 с.

Решетова З. А. Процесс усвоения как деятельность / З. А. Решетова // Сб. избр. тр. Международной конф. «Современные проблемы дидактики высшей школы». – Донецк: Изд-во Дон. ГУ, 1997. – С. 3-12.

Суртаева Н. Н. Нетрадиционные педагогические технологии: Парацентрическая технология : учеб. науч. Пособие / Н. Н. Суртаева. – М. – Омск, 1974. – 22 с.

Хуторской А. В. Ключевые компетентности как компонент личностно-ориентированной парадигмы образования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – No 2. – С. 58 – 61.

PEDAGOGICAL (PROFESSIONAL) PRACTICAL TRAINING IN DESIGNING STUDENT'S INDIVIDUAL EDUCATIONAL PATH

Victoria Bagrij, Ph.D., Associate professor, Department of Social Work and Social Education, Khmelnytskyi National University, Khmelnytskyi, Ukraine, vicbag@ukr.net

***Abstract.** The problem of pedagogical (professional) practical training in designing student's individual educational path is revealed in the article. The essence of the individual educational path designing is determined. The terms of its efficiency are grounded in the context of organizational and pedagogical support of the future social workers / teachers practical training.*

***Keywords:** pedagogical practical training, designing student's individual educational path, practical training of future social worker / teachers.*

References

Glazkina LV Realization of individual educational trajectories by students of pedagogical college in the process of pedagogical practice: the dissertation ... The candidate of pedagogical sciences: 13.00.08./ Lyudmila Valentinovna Glazkina. - Rostov-on-Don, 2005. - 174 p.

Surtayeva N. N. Nontraditional Pedagogical Technologies: Paracentric Technology: Textbook. Sci. Benefit / N.N. Surtaeva. - M. - Omsk, 1974. - 22 p.

Khutorskoy A. V. Key Competencies as a Component of the Personally Oriented Education Paradigm / A.V. Khutorskoy // Public Education. - 2003. - No. 2. - P. 58 - 61.